

Arne Jon Isachsen

MÅNEDSBREVET

September 2010

HVA SKAL VI LEVE AV ETTER OLJEN?

De som i dag jobber i oljebransjen, ville helt sikkert gjort noe annet fornuftig om oljen ikke hadde vært der. Når oljealderen etter hvert ebber ut, er det ingen gitt å vite hva slags virksomheter som vil blomstre opp i stedet. En nasjonal plan for et Norge etter oljen har jeg liten tro på. Hvem skal planlegge? Og hvem skal det planlegges for?

For tiden er det mange som uttrykker bekymring for hva vi skal leve av når oljealderen er over. Er det ikke på tide å lage en nasjonal plan for et Norge uten utvinning av gass og olje?

Inntektene tar ikke slutt ...

Om det koster 30 dollar å hente opp et fat olje fra Nordsjøen – det er hva kapitalen og arbeidskraften som brukes skal ha – og det samme fatet selges for 80 dollar, er her en merverdi eller ekstrainntekt på 50 dollar. Av denne ekstrainntekten tar den norske stat om lag fire femtedeler, dvs. 40 dollar, i form av inntekter på egne eierandeler, og skatter og avgifter på andres. Disse 40 dollarene sluses inn på Statens Pensjonsfond – Utland (SPU), der de plasseres til en forhåpentligvis hyggelig forrentning.

Med handlingsregelen for bruk av oljepenger som vi fikk i mars 2001, kan staten tillate seg *året etter* å la fire prosent av de 40 dollarene, dvs. 1,60 dollar, komme inn på statsbudsjettet. Staten kan med andre ord bruke 1,60 dollar mer enn de løpende inntektene fra øvrige skatter og avgifter gir rom for.

Om avkastningen av fondet er på fire prosent eller mer, og vi klarer å leve opp til handlingsregelen, vil fondet aldri synke i verdi. Når spørsmålet om hva vi skal leve av etter oljen blir reist, må det være noe annet enn statsfinansene man er bekymret for.

.... men hva skal vi jobbe med når utvinningen av oljen trappes kraftig ned?

Her er to mulige bekymringer. For det første, hva skal de folkene som i dag jobber i Nordsjøen, eller med ulike former for leveranser til Nordsjøen, drive med når olje- og gassproduksjonen her trappes ned? For det andre, er det slik at oljeinntektene som sådan gjør noe med oss som ødelegger for gleden av materiell fremgang?

Mange mener at tiden nå er moden for at Norge planlegger hva vi skal drive med når oljealderen ebber ut. Men hvem skal planlegge? Og hvem skal det planlegges for? Tenk deg et godt hundre år tilbake. Seilskutetiden aner man slutten på. Ville dét være en grunn for statlige bevilgninger til en utredning om hva vi skulle leve av etterpå? I så fall, tror du en slik utredning hadde truffet godt?

De mange dyktige folkene som i dag jobber i oljebransjen, ville helt sikkert gjort annet, gangs arbeid om Norge hadde vært oljen foruten. Hva de hadde jobbet med, er ikke godt å si. Hadde Norge fått seg sin Nokia-bedrift? Eller kanskje et Google-foretak? Eller ville mange av dem som nå er med og vinner ut olje og gass, vært ivrig opptatt med å utvikle ny teknologi for ren energi? De vet det ikke selv en gang.

Det beste vi kan gjøre er å se til at norsk arbeidskraft har god utdanning og god arbeidsmoral når antall arbeidshender som oljesektoren med underliggende leverandørforetak har behov for, synker. Dessuten, at mange nok er nysgjerrige og oppfinnsomme nok, med pågangsmot og kløkt, slik at innovasjonstakten holder seg oppe eller gjerne øker. En viktig oppgave for myndighetene i denne sammenhengen er å lage gode rammebetingelser for utdanning på alle nivåer; fra barnehager til universiteter.

Behov for en ny forskningspolitikk

God forskning er ofte bestemt av forskerens nysgjerrighet. Når det å skrive søknader om forskningsmidler i seg selv er blitt en profesjon, mener jeg det er noe galt fatt. Søknader som når frem, skal ha tidens moteord med seg. Men god forskning er ofte ikke moteriktig. Dessuten står man da i fare for en sterk politisering av hele forskermiljøet. Det er ikke bra.

Friere forskningsmidler der pengene deles ut på basis av hva vedkommende har gjort, snarere enn på basis av hva vedkommende har tenkt å gjøre, har mye for seg. Man får uttelling for tidligere prestasjoner. Og får muligheten til å levere nye. Dessuten er det mye enklere å vurdere kvaliteten av de arbeidene en forsker har gjort, enn å skulle gjette på kvaliteten av det hun i fremtiden planlegger å gjøre.

La 15-20 prosent av midlene som Norges forskningsråd deler ut, blir fordelt ut fra tidligere prestasjoner. Der forskeren har sin inntekt sikret i fem-seks år, og med midler til reise og opphold i utlandet etc. Det gir forskning som ingen i forkant ville hatt fantasi til å søke om midler for.

God forskning er en forutsetning for innovasjoner i et fremgangsrikt næringsliv.

Hva gjør oljepengene med oss?

Den andre bekymringen går på verdier og holdninger. Hva gjør oljepengene med oss? ”Det moderne menneske kjennetegnes av en ”radikal utakknemlighet””, skrev professor Lars Fr. H. Svendsen i Aftenposten nylig, siterende filosofen José Ortega y Gasset. Er det slik at den gratis lunsjen naturen serveres oss i form av et stadig voksende, statlig oljefond, gjør oss mer kravstore og mindre takknemlige? I så fall er det lite sunn og nærende kost.

”Fordi du fortjener det”, står det stadig i reklamen. Hvor blir det av takknemligheten om jeg fortjener det? ”Takknemlighet”, sier professor Svendsen videre, ”er en innrømmelse av at vi ikke er selvtilstrekkelige, at vi behøver andre...” Utakknemlighet derimot går sammen med krav til andre. Det ikke å få innfridd hva man mener er rettmessige krav, kan gi følelsen av å bli krenket. Den utakknemlige blir lett til en pest og en plage både for seg selv og sine omgivelser.

For mye demokrati?

I et foredrag nylig gjorde en tidligere internasjonal toppbyråkrat seg litt munter på bekostning av Sveits. Mon tro om her er for mye demokrati? Undret han seg. I hvert fall om målet er å få Sveits inn i EU. Folkeavstemninger om stort og smått er vanskelig forenlig med overnasjonale beslutninger fattes i Brussel.

I vårt land, som i andre demokratier, vil politikere på valg lett love mer enn de vet de kan holde. Forventningene stiger. Kravene følger med.

Bedre blir det ikke med alle oljemilliardene som staten har på bok. Penger er det jo nok av. Hvorfor skal jeg da behøve å vente i sykehuskø? Eller i bilkø? Krøkkete politikere har skylden. De bevilger for lite penger til dette og hint.

Men er det nå så sikkert da? At flere kroner skaper færre problemer? Er ikke utfordringen snarere å lære seg en bedre husholdning innen gitte rammer? Hvilket betyr at politikerne må bli flinkere til å prioritere. I tillegg kommer evnen lederne i de offentlige etater, bedrifter og departementer har. Til å lede.

Økonomi – den begredelige vitenskap

I en velfungerende økonomi blir ressursene utnyttet på en god måte. Alle som kan og vil er i jobb. Og jobber med det de kan best. Innovasjon og nytenkning, og handel over landegrensene, bidrar til at samfunnet får stadig mer varer og tjenester til disposisjon. Om man på toppen klarer å omfordele inntekten på en måte som virker rettferdig for de fleste, skulle vi ha oppskriften på det gode samfunn.

Men følelsen av å ha det godt har ikke bare med den materielle standarden å gjøre, men også med krav og forventninger. Differansen mellom krav og forventninger på den ene siden, og realitetene på den andre siden, er for de fleste av oss bestemmende for hvor godt vi synes vi har det. Og det er jo nettopp følelsen av å ha det godt eller som teller. ”Det er ikke hvordan du har det, men hvordan du tar det”, som det heter i et gammelt ord.

Uansett hvor mye bedre vi får det rent materielt, vil følelsen av å ha det bra stå på stedet hvil om krav og forventninger holder tritt med den økonomiske veksten. Milde gaver fra naturen som oljen er, bidrar både til sterkere økonomisk vekst og til å skru i været forventningene til hva staten kan og skal levere. Økonomi er den begredelige vitenskap.

10. september 2010

Tidligere Månedsbrev finnes på min hjemmeside

<http://home.bi.no/fag87025/>